

SOSYAL HİZMETTE AHLAKİ GELİŞİM KURAMININ UYGULANMASI IMPLEMENTATION OF MORAL DEVELOPMENT THEORY IN SOCIAL WORK

Mehmet Zafer DANIŞ*
Gökçe Nur MISIRLI**

Öz

Sosyal hizmet; birey, aile, grup ve toplumların sosyal işlevselliklerini arttırmaya çalışan, her insanın sahip olduğu temel değer-onur ve haklarını savunan, problem çözme, kendini geliştirme ve gerçekleştirme yeteneklerine odaklanan, bu doğrultuda çevresel koşulların iyileştirilmesini hedef alan, akademik bir disiplin ve uygulamalı bir meslektir. Her müracaatçının biricikliğine ve hayatını değiştirip geliştirme becerisine karşı duyduğu inançtan hareketle, makro boyutta daha adil ve daha mutlu bir dünya düzeni kurma çabası içindedir. Self-determinasyon ve mahremiyet başta gelen etik sorumluluklarından; sosyal adalet ise temel mücadele alanlarından biridir. Mesleki uygulamalarda başarıyı getirecek önemli ilkelere biri ise duruma müracaatçının bulunduğu noktadan bakabilmek, onu anlayabilmek ve değişim için harekete geçmeden önce müracaatçının gelişiminin fiziksel, duygusal, bilişsel, ahlaki ve sosyal boyutlarını göz önünde bulundurabilmektir. Bu bağlamda, düzenleyici işlevleri ve gücü ile ahlak kurumu, sosyal hizmet için önemli bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Ahlaki gelişim kuramı; sosyal hizmet müdahalelerinde sıklıkla başvurulan geneli yaklaşım, sistem yaklaşımı, güçlendirme yaklaşımı gibi temel yaklaşımlarla birlikte kullanılacak ve özellikle müracaatçıyı tanıyıp içinde bulunduğu durumu daha iyi anlayarak, en uygun müdahale planını oluşturmaya yardımcı olacak önemli bir kuramdır. Bu nedenle, müracaatçı sisteminin mikro, mezzo ve makro düzeyde sorunlarının oluşumunda ahlaki gelişime dair problem alanlarının var olup olmadığının belirlenmesi, eğer varsa hangi bireysel, ailevi ve çevresel sistemlerden kaynaklandığının tespit edilmesi başarılı bir sosyal hizmet müdahalesinin gerçekleştirilmesi sürecinde büyük önem taşımaktadır. Bu makalede; ahlaki gelişim kuramı perspektifinden sosyal hizmet uygulamaları bir vaka örneği üzerinden irdelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ahlak Kavramı, Ahlak Gelişimi, Ahlaki Gelişim Kuramları, Sosyal Hizmet, Sosyal Hizmet Müdahalesi.

Abstract

Social work is an academic discipline and an applied profession that tries to increase the social functions of individuals, families, groups and Societies, defending the basic values-honor and rights of every person, focusing on problem solving, self-improvement and accomplishment, and aiming to improve the environmental conditions accordingly. Based on the belief that every client is against the uniqueness and the ability to change and improve his / her life, he / she strives to establish a more fair and happier world order at the macro level. Self-determination and privacy are the main ethical responsibilities and social justice is one of the main areas of struggle. One of the important principles of success in professional practice is to be able to look at the situation from the point of the client, to understand it and to take into consideration the physical, emotional, cognitive, moral and social dimensions of the development of the client before taking action for change. In this context, with its regulatory functions and power, the moral institution is an important system for social work. Moral development theory is an important theory that can be used in conjunction with basic approaches such as general approach, system approach, empowerment approach, which is frequently referred to in social work interventions, and which will help the client to better understand the situation in which he / she is present and to create the most appropriate intervention plan. Therefore, it is important to determine whether or not the problem areas of moral development in the formation of micro, mezzo and macro-level problems of the client system, and to determine which individual, family and environmental systems exist, if any, in the process of implementing a successful social work intervention. In this article; From the perspective of moral development theory, social work practices will be studied through a case study.

Keywords: Concept of Morality, Moral Development, Theories of Moral Development, Social Work, Social Work Intervention.

GİRİŞ

İnsan; gerek kendini, kimliğini, gerçekliğini arama yolunda gerekse de hayatı ve dünyayı anlama ve anlamlandırma çabasında "öteki" nin varlığına ihtiyaç duymaktadır. Sosyal bir varlık olarak insan, bir arada yaşamaya uygun bir yapıya sahiptir. Bu gerçeklik, birlikteliğin en iyi şekilde devam edebilmesi için bir düzeni gerekli kılar. İşte bu yüzden ki, insan geçmişten bu yana sürekli bir düzen arayışında olmuş ve bu süreçte en iyi kuralları bulma, bu kurallara uyma ve bu uyumu sürdüreceği yeni nesiller oluşturma çabası göstermiştir.

Günümüzde, sosyal hayatın düzenleyicileri olarak yazılı hukuk kurallarının yanı sıra yazısız örf-adet, gelenek-görenek ve ahlak kurallarının varlığı da dünyanın her yerinde kabul görmüş etkili sistemler

* Prof. Dr. Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü Birey ve Toplum Sorunları Anabilim Dalı, e-posta: zdanis@sakarya.edu.tr

**Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, e-posta: h.g.n.z@hotmail.com

olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda, tarihsel süreç içerisinde; ahlakın ne olduğu, ahlak gelişiminin nasıl gerçekleştiği, ahlak kurallarının nasıl oluştuğu ve etkisini nasıl kazandığı, insan doğasını anlama çabası içindeki kişiler tarafından pek çok kez araştırılmıştır. Ahlak konusunun özellikle felsefe, psikoloji ve sosyoloji alanlarında önemli bir yere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte ahlaki gelişim, ahlaki davranış ve yargılar günümüzde halen pek çok yanıla tartışmaya açık bir durumdadır ve tartışılan her konuya dâhil olabilme özelliği ile gündemle hep bir şekilde bağlantı içinde olan dinamik bir işlevselliğe sahiptir. Bu çerçevede ahlakı; insandan, toplumdaki, var olan düzenden, etkileşimlerin işleyişinden, sosyal sorunlardan ve sorunların çözümünden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Dolayısıyla birey, aile, grup ve toplumların hayatlarına ve sorunlarının çözümlerine odaklanan sosyal hizmet için de düzenleyici işlevleri ve gücü ile ahlak kurumu önemli bir sistemdir. Bu çerçevede, ahlaki gelişim kuramlarının, sosyal hizmet uygulamalarında, sorunu özellikle arka plandaki dinamikleri ve hayata yansımaları ile tespit etmek ve uygun bir çözüm yolu geliştirebilmek açısından önemli olduğunu söylemek mümkündür. Bu makalede, ahlakın tanımı, gelişimi üzerinde durularak, ahlaki gelişim kuramları ana hatları ile ele alınacak; sosyal hizmet uygulamalarında ahlaki gelişim kuramının teorik temeli, vaka örneği üzerinden açıklanmaya çalışılacaktır.

1.AHLAK KAVRAMI VE GELİŞİMİ

Sözcük olarak ahlak, bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, [TDK], 2018). “Ahlaki gelişim ise, ahlaki yargı ve eylem sürecinde yer alan tutumların, eğilimlerin, duyguların ve bilişsel yetkinliklerin edinilmesini içerir” (Power, 2012: 637). Bireyin kişilik gelişiminin önemli bir bileşeni olarak kabul gören ahlak gelişimine ve bilişsel gelişime ilişkin bazı araştırma sonuçları, her bireyin kendine özgü bir ahlaki gelişim sürecinden geçtiğini ve kişinin bilişsel gelişiminin en üst basamağına erişmesi yönündeki beklentinin, ahlak gelişimi için bulunmadığını ortaya koymaktadır (Akınal, 2013).

Ahlakın; bilişsel, davranışsal ve duygusal olmak üzere üç temel bileşeni olduğunu vurgulayan Gander ve Gardiner’e göre bilişsel olarak insanlar, bir durum karşısında yapılmasını veya yapılmamasını doğru ya da yanlış buldukları şey hakkında düşünmekte, değerler ve tutumlar oluşturmaktadır. Davranışsal açıdan, kendi ahlâkî akıl yürütmelerine uygun olarak davranmakta; duygusal boyutta ise, düşünce ve davranışlarıyla tutarlı ya da tutarsız olabilecek şekilde, doğru ve yanlışla ilişkin duygular barındırmaktadır (Gander ve Gardiner, 1993 akt. Güler, 2010).

Tarihsel süreç incelendiğinde, ahlak gelişimiyle ilgili olarak üç temel öğretinin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu öğretilerden biri, çocukların doğduklarında günahkâr olduklarını ve ancak yetişkinlerin müdahaleleri ile ruhlarının arınabileceğini öne süren “ilk günah” anlayışıdır. Bir diğeri ise, öncülüğünü J.J. Rousseau’nun yaptığı ve çocukların masum olarak doğduklarını, ahlak dışı davranışları ise yetişkinlerin etkisiyle öğrendiklerini savunan “doğuştan masumluk” öğretisidir. Son olarak Tabula Rasa doktrini ise, çocuğun bomboş bir levha olarak dünyaya geldiğini, ahlaki açıdan nötr olduğunu; ancak eğitim ve yaşantının çocuğu masum ya da günahkar biri haline dönüştürdüğünü vurgulayan, J. Locke’un başlattığı bir anlayış olarak karşımıza çıkmaktadır (Hoffman, 1970 akt. Ersoy, 1997).

Ahlaklılığın tanımlanmasında olduğu gibi ölçülmesinde de farklı anlayışların bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu anlayışlardan biri, kişinin içinde bulunduğu kültürde benimsenen davranışları yapması, benimsenmeyen davranışlardan ise kaçınması gerektiğini savunan “kurallara uyma” doktrindir. Bu yaklaşıma göre kişinin doğru ve yanlış olarak değerlendirilen davranışlarının sayısı ahlaklılığının ölçütüdür. “İyi niyet” yaklaşımına göre ise, bir davranışın iyi ya da kötü olarak değerlendirilebilmesinde ölçüt, davranışta bulunan kişinin niyetidir. Günümüz ahlak ve eğitim yaklaşımlarında ön plana çıkan bu anlayışa göre, iyi niyetle yapılan bir davranış doğru ve iyi bir davranıştır (Lind, 2004 akt. Gültekin, 2008).

Bu bağlamda ahlak gelişiminin nasıl gerçekleştiğini farklı kuramlar çerçevesinde ele almak doğru olacaktır.

2. AHLAKİ GELİŞİM KURAMLARI

Ahlaki gelişim kuramları ile ilgili görüşleri; psikanalitik yaklaşım, davranışçı yaklaşım ve bilişsel gelişim yaklaşımı olmak üzere üç başlık altında toplamak mümkündür. Aşağıda bu yaklaşımlar ana hatlarıyla ele alınmaktadır.

2.1. Psikanalitik Yaklaşım

Öncülüğünü S. Freud’un yaptığı psikanalitik yaklaşım, bireyin doğuştan günahkâr olduğu öğretisine dayanmaktadır. Freud’a göre sağlıklı bir kişilik ve ahlak gelişimi için id, ego ve süper ego ilişkilerinin dengeli olması şarttır. Kişide ahlaki gelişim, cinsellik ve saldırganlık dürtülerinin, suçluluk-utanç gibi duyguların etkisiyle süper ego tarafından kontrol edilmesi yoluyla gerçekleşmektedir (Çiftçi,

2008). Bu yapısal analize göre, toplum kurallarını kişiliğin bir bileşeni durumuna getiren süper ego, kişiliğin sosyal yanı ve vicdani yönüdür. İdin güduları ile süper egonun aşırı kuralcı ve sınırlayıcı yanı arasında ancak güçlü bir ego sağlıklı bir denge kurabilir ki, bu durum da yeterli düzeyde bir ahlak gelişimine işaret etmektedir. Bu dengenin bozulması ise kişiyi, derin bir bunalıma veya taşkın davranışlara sürükleyebilecektir (Marçıl, 2012).

Freud'a göre bireyin ahlaki gelişimi, kişilik gelişimine paralel bir şekilde belirli psiko-sosyal evrelerden geçerek gerçekleşmektedir. "Freud, kişilik ve ona paralel olarak ahlak gelişiminin oral, anal, fallik, latent ve genital dönemlerden geçerek oluştuğunu söylerken, ahlak gelişimi açısından en önemli yaş döneminin 3-5 yaşları arasındaki ödipal döneme rastladığını vurgulamaktadır" (Freud akt. Acuner, 2004:32). Bu dönemde, karşı cinsten olan ebeveynine düşkünlük sergilerken, aynı cinsten olan ebeveynini kendine rakip olarak algılayan çocuk, büyük bir suçluluk duygusu içine sürüklenmekte ve bu duygu onun vicdan gelişiminin temelini oluşturmaktadır. Ayrıca yine bu kurama göre çocuk, "kötü" kavramını "iyi" kavramından daha önce kazanmaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı, 2013).

2.2. Davranışçı ve Sosyal Öğrenme Yaklaşımı

Biyolojik bir varlık olarak dünyaya gelen insanın çevresiyle kurduğu ilişkiler aracılığıyla sosyo-kültürel bir yapı kazandığını vurgulayan bu yaklaşım, gelişim sürecinde çevreye büyük bir önem atfeder. Temel felsefesi ise, insanın çevrenin bir ürünü olduğu ve çevre değiştikçe insanın da değişeceği şeklindedir (Ersanlı, 2005 akt. Gümüş, 2015). "Davranışçı görüşe sahip psikologlara göre ahlaki yargılar, bireyin dışındaki etkenlere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Davranışçı kuramlara göre, genelde onay gören ve pekiştirilen davranışlar doğru, kabul görülmeyen, cezalandırılan davranışlar ise yanlış olarak değerlendirilmektedir" (Çiftçi, 2008: 52).

Klasik davranışçılık yaklaşımının önde gelen isimlerinden Watson bir eserinde: "Bana, kendime has dünyamda yetiştirmek üzere yarım düzine sağlıklı bebek verin. Bu çocuklardan rasgele seçtiğim birini, yeteneklerini, eğilimlerini, tutkularını, zekâlarını, kabiliyetlerini ve atalarının ırkını dikkate almaksızın dilediğim herhangi bir uzmanlık alanında doktor, avukat, sanatçı, tüccar ve evet, hatta dilenci veya hırsız olarak eğitebileceğimi garanti ediyorum." sözleri ile çocuğun yetiştirilmesinde içinde bulunduğu çevreye verdiği önemi vurgulamaktadır (Watson, 1930 akt. Çiftçi, 2008).

"Sosyal öğrenme kuramı ise ahlakın, içinde bulunulan kültürün ve toplumun beklentilerine ve beğenilerine cevap verecek davranışların gözlenmesi yolu ile öğrenildiğini ortaya koymaktadır. Sosyal öğrenme kuramına göre birey, kültür tarafından şekillendirilen bir varlıktır" (Gültekin, 2008: 9). Bu modele göre en önemli rol-modeller ebeveynlerdir ve erken yaşta içselleştirilen davranışların kalıcılığı çok daha fazladır (Ahlak Gelişimi, 2018).

Bu yaklaşımların, gelişim sürecinde duygu ve düşünce boyutunu ihmal ettiğini; oysa ahlaki ilkelerin ve davranışların birey tarafından doğrudan içselleştirilen bir sistem olamayacağını söylemek mümkündür. "Zira ahlâkı biz verilen bir kalıp olarak alsaydık, toplumun ahlâk standartlarında zamanla hiçbir değişme olmayacağı gibi, insanlar arasındaki ahlâkî şahsiyet bakımından hiçbir fark olmazdı. Bu nedenle, insanın, kültürün, üstüne metnini yazabileceği boş bir kâğıt parçası olmadığı, kendisini uyarlarken dış koşullara özgü ve anlaşılabilir biçimlerde tepki gösterdiği göz ardı edilmemelidir" (Fromm akt. Akınal, 2013: 31).

2.3. Bilişsel Gelişim Yaklaşımı

Bilişsel gelişim kuramları ahlak gelişiminin, zihinsel gelişime paralel olarak gerçekleştiğini ve bu gelişim sürecinin, birbirinden farklı ancak birbirini izleyen aşamalardan oluştuğunu savunmaktadır. Bu yaklaşımı benimsemiş kuramcılar, süreci evreler şeklinde ele almaları yönüyle ortak bir noktada buluşmuş; evrelere ilişkin farklı açıklamalarıyla ise birbirlerinden ayrılmışlardır (Çiftçi, 2008). "Ahlaki gelişim, her ne kadar psikanalitik yaklaşım, davranışçı yaklaşım gibi çeşitli perspektiflerden ele alınmış ve incelenmiş olsa da, mevcut ahlaki gelişim çalışmalarının en çok etkilendiği yaklaşımlar Jean Piaget ve Lawrence Kohlberg'in bilişsel gelişim kuramları olmuştur" (Naito, 2013: 891).

2.3.1. Jean Piaget'in Ahlak Gelişimi Kuramı:

Çalışmalarını zekâ üzerine yoğunlaştıran Piaget, araştırmalarından yola çıkarak bilişsel gelişimde evrensel bir sıralama olduğu sonucuna varmış ve ahlak gelişiminin de bilişsel gelişime paralel bir şekilde gerçekleştiğini savunmuştur (Gültekin, 2008). Ahlakı bir kurallar sistemi olarak gören Piaget'ye göre ahlak gelişimini incelemenin yolu, bireyin bu kurallara neden ve nasıl saygı duyduğunun ortaya çıkarılması ile mümkündür. Piaget, ahlak gelişiminde etkili olan faktörleri ortaya çıkarabilmek amacıyla çocuklarla birlikte pek çok çalışma gerçekleştirmiş ve araştırmalarında çocukların oyun kurallarını nasıl algıladıklarına odaklanmıştır (Çiftçi, 2008).

Piaget'in kuramına göre, başlangıçta çocukta gerçek bir ahlak anlayışı yoktur ve çocuk sadece toplumsal kurallara, otoriteye saygı göstererek "iyi çocuk" olma çabası içindedir. Ancak zihinsel gelişim süreciyle birlikte, ahlaki ilkelere ve değerlere yönelme başlayacak ve ahlaki gelişimde "heteronomi" aşamasından "otonomi" aşamasına doğru bir ilerleme gerçekleşecektir (Arıcı ve diğ., 1986 akt. Çiftçi, 2008). Piaget, ahlaki yargı gelişimini iki dönem halinde ele almıştır.

Bağımlı (Heteronomi) Ahlak Dönemi: Dört ile sekiz yaş arasındaki çocukluk dönemini kapsayan bu dönemde ahlaki davranış, yetişkinlerin tavırlarına ve yaptırımlarına göre şekillenmektedir. Sergilediği davranışın iyi ya da kötü olduğuna yönelik bir değerlendirme yaparken, davranışı karşısında aldığı ceza ve ödülü ölçüt olarak kabul eden çocuk, kuralları otoriteye karşı duyduğu saygı nedeniyle benimsemektedir. Ayrıca bu dönem içinde bulunan çocuk, kuralları kesin, evrensel ve dokunulmaz olarak algılamakta ve davranışları sonuçlarına göre değerlendirmektedir (Piaget, 1976 akt. Acuner, 2004). Örneğin, bu dönem içinde bulunan çocuk için bilmeyerek birden fazla bardak kıran bir çocuk, bilerek bir bardak kıran çocuğa oranla daha suçlu olmaktadır (Gümüş, 2015).

Bağımsız (Otonomi) Ahlak Dönemi: Sekiz ile on iki yaş arasındaki çocukluk dönemini kapsayan bu dönemde artık kendi yasalarına göre hareket etmeye başlayan çocuk, kuralları kendi vicdanı ile verdiği kararlar olarak benimsemektedir. İrade, vicdan, adalet ve empati yeteneğinin de gelişmeye başladığı bu dönemde çocuk için ahlak kuralları değişmez, dokunulmaz değil; öznel ve göreceli kurallardır. Kurallara uyma nedeni cezadan kaçınmak değil, karşılıklı saygı, güven ve anlaşmanın bir gereğidir. Ayrıca davranışları değerlendirmede sonuç değil niyet önemsenmekte ve ölçüt olarak kabul edilmektedir (Piaget, 1965 akt. Şengün, 2008).

2.3.2. Kohlberg'in Ahlak Gelişimi Kuramı:

Piaget'in kuramı üzerinde yeniden çalışan Kohlberg, ahlaki gelişimin üç temel düzeyde ve toplam altı evrede gerçekleştiğini savunmuştur. Gelenek öncesi düzeyde kurallar bireye çevre tarafından dayatılmakta; geleneksel düzeyde birey, toplum tarafından geniş ölçüde kabul gören kuralları içselleştirmekte, gelenek ötesi düzeyde ise kendi ahlaki değerlerini ve bu ilkelere dayanan kuralları özümsemektedir. Ayrıca dokuz yaşının altındaki çocukların, bazı ergenlerin ve suçluların çoğu ilk düzeyde; ergenlerin ve yetişkinlerin çoğu ikinci düzeyde yer almaktayken çok az sayıda bireyin üçüncü düzeye ulaşabildiği vurgulanmaktadır (Onur, 2006). Kohlberg'in "Çalışmalarının sonucunda oluşturduğu evre kuramı aşağıda sıralanan özellikleri taşımaktadır" (Kohlberg, 1971 akt: Çiftçi, 2008: 60):

- Ahlaki gelişim evreleri düzenli bir sıra izler, birey bir önceki evreyi sindirdikten sonra bir sonrakine geçer.
- Her bireyin ahlaki gelişimi farklı bir evrede sonlanabilir. Ancak herkes için bir sınır mevcuttur.
- Bireyin ahlaki yargısının yoğunlaştığı bir evre mevcuttur ve o kişi ağırlıklı olarak o evrenin özelliklerini gösterir.
- Bireyin ahlaki gelişimi önceki evreye döndürülemez ancak bir üst evreye yönlendirilebilir.
- Yaş, her zaman gelişimin göstergesi değildir. Çünkü bazı gençler, yetişkinlerden daha yüksek evrelere ulaşabilirler.
- Bilişsel gelişim, ahlaki gelişim için gerekli, ancak yeterli değildir.
- Empati, ahlaki gelişim için gerekli olmakla birlikte, yeterli bir koşul değildir.

Kohlberg çalışmalarını yürütürken farklı sosyo-ekonomik düzeydeki kişilere ahlaki ikilemler içeren hikâyeler anlatmış ve bu kişilerin olayları nasıl yorumladıklarından yola çıkarak ahlaki yapıları çözümlemeye çalışmıştır. Bireylerin, hikâyede yer alan olay ile ilgili bir karar vermelerini isteyen Kohlberg için, verilen kararın doğruluğu ya da yanlışlığı değil; ikilemin çözümünde kullanılan dayanaklar önemli olmuştur (Başal, 2012). "Kohlberg'e göre ahlaki bir problemle karşılaştığında bir bireyin "meşru kılma" yolları dört grupta toplanır. Bunlar sırasıyla; a-Mevcut kurallara göre meşrulaştırma, b- Kararın maddi sonuçlarına göre meşrulaştırma, c- Kendi içinde veya kişiler arası uyuma ulaşma amacıyla meşrulaştırma, d- Adalet, eşitlik ve hayatın değeri açısından meşrulaştırmadır" (Kohlberg, 1982 akt: Ekşi, 2006: 31).

Kohlberg, bütün insanların kültürel ayrılıkların etkisi altında kalmadan; adalet, sevgi, saygı gibi temel ahlaki değerleri benimsediklerini ve ne hızla nereye kadar ilerleyebildikleri konusunda farklılıklar olsa da, aynı evrelerden geçerek ahlaki gelişimlerini gerçekleştirdiklerini vurgulamıştır. Bu görüşlerini ise ABD, İngiltere, Meksika, Tayvan, Malezya, Türkiye gibi ülkelerde yürüttüğü araştırmalarla sınavarak kuramın evrenselliğini ortaya koymaya çalışmıştır (Onur, 2006).

Kohlberg'in, oluşturduğu ahlaki gelişim teorisi düzeyleri ve evreleri ana hatları ile aşağıda açıklanmaya çalışılacaktır.

I. Düzey: Gelenek Öncesi Düzey

"Bu düzeyde kişi; iyi-kötü, doğru-yanlış gibi kültürel kural ve değerlere açıktır. Ancak bunları, ceza-ödül gibi fiziksel sonuçlarına göre ya da bu kuralları ortaya koyan kimselerin fizik gücüne göre değerlendirir" (Ahlak Gelişimi, 2018: 4).

1.Evre: İtaat ve Ceza Eğilimi: "Ceza almamak için bunu yapmak zorundayım." düşüncesi ile hareket edilen bu evrede otorite ve kurallara koşulsuz bir bağlılık vardır. Bu evrede benmerkezci bir tutum sergileyen birey, davranışın iyiliğini ya da kötülüğünü değerlendirirken fiziksel sonuçları ölçüt almaktadır (Başal, 2012). Bu evredeki birey için annesine yardım ederken on tane tabak kıran çocuk, izinsiz olarak şeker alırken bir tane tabak kıran çocuktan daha çok suçlu olmaktadır (Ahlak Gelişimi, 2018).

2. Evre: Bireycilik ve Çıkarıcı Amaçlar Eğilimi: Bu evredeki birey için doğru davranış, çok büyük oranda kendi ihtiyaçlarını ve çıkarlarını karşılayan ara sıra da başkalarının ihtiyaçlarını tatmin eden davranıştır. Bu evrede, ahlaki değerlerin öznel olduğu bilinci yerleşmiş ve pragmatik görüş hakimiyet kazanmıştır. Sen bana iyilik et, ben de sana iyilik edeyim, anlayışı içselleştirilmiş durumdadır (Şengün, 2008).

II. Düzey: Geleneksel Düzey

Benmerkezci düşüncenin yerini empatik düşünceye bıraktığı bu düzeyde, ailenin- grubun-toplumun beklentileri önemsenmekte ve sosyal düzenin kurallarına sadakat içinde bağlılık gösterilmektedir (Başal, 2012).

3. Evre: İyi Çocuk ya da Kişiler Arası Uyum Eğilimi: Bu evrede sosyal onay önemsenmeye başlanmakta, fiziksel hazdan psikolojik haza doğru yaşanan geçişin etkisiyle birey, davranışlarıyla takdir kazanma çabası içine girmektedir. Bu takdir ve onaylanmayı ebeveynlerinden ve yakın çevresinden göremediğinde ise akran gruplarına yönelmekte ve bu gruplar her zaman istenilen- onaylanan gruplar olmamaktadır (Kohlberg, 1984 akt: Acuner, 2004)."Bu evrede iyi davranış, başkalarını memnun eden, onlara yardımcı olan ya da onlar tarafından takdir edilen davranıştır. Yaygın davranış normlarına uyma ön plandadır. Davranış niyete göre değerlendirilir. "İyi niyetli olmak" önem kazanır. Güven, sadakat, saygı, karşılıklı ilişkilerin devamlılığı ve minnettarlık önemlidir" (Kohlberg, 1969 akt: Çiftçi, 2008: 61).

4. Evre: Toplumsal Yasa ve Düzen Eğilimi: Bu evreyi üçüncü evreden ayıran en önemli fark, grubun beklentilerine uygun hareket ederek, takdir edilme isteğinin yerini, toplum kurallarına ve yasalarına uyum göstererek, üzerine düşen görevi yerine getirmeye yönelten benlik saygısı ve vicdani sorumluluk almaktadır. Bu evredeki birey için yasalar kesinlikle uyulmak için vardır ve "Kanunları çiğneyeceğim bir davranışta bulunamam." düşüncesi ile hareket edilmektedir (Başal, 2012). "Bu evrede önemli olan, başkalarını memnun edecek davranışlar değil, yerleşmiş kurallar ve sosyal düzeni korumaktır. Doğru davranış, görevini yapmak, otoriteye saygı göstermek ve kural ve yasalara uymaktır. Kurulu sosyal düzen eleştirilmeden kabul edilir" (Kohlberg, 1969 akt: Çiftçi, 2008: 61).

III. Düzey: Gelenek Sonrası Düzey

"Bu düzeyde söz konusu olan ahlaki ilkeler, bireyin kendi oluşturduğu ve içselleştirdiği ilkelerdir. Birey diğer evrelerdeki gibi kural, beklenti ya da yasa olduğu için bunlara uymaz. Bu ilkeler birey için uyulması gereken kurallar değil, yargılamalarda ve davranışlarda kendisine yol gösteren ilkelerdir" (Gültekin, 2008: 23).

5. Evre: Sosyal Sözleşme, Yararlılık ve Bireyin Haklar Eğilimi: Bu evredeki birey için doğru, toplumun üzerinde bütünleştiği standartlardır; ancak bu kurallar yaşama, özgürlük gibi bireysel haklarını güvence altına almak için vardır. Değer ve ilkelerin öznel olduğu bilinciyle hareket eden birey, kanunların demokratik yollarla değiştirilebileceğini savunmaktadır. Bu evrede toplum yararı ve çoğunluğun refahı önemlidir (Kohlberg, 1984 akt: Acuner, 2004).

6. Evre: Evrensel Ahlak İlkeleri Eğilimi: Bu evrede bulunan birey, doğru ve yanlışı yasa ve kurallara göre değil; kendi vicdanı ile geliştirdiği ahlak ilkelerine göre tanımlamaktadır. Bu ilkelerde adalet- eşitlik-saygı gibi kavramlar ön plana çıkmakta ve "Bu davranış doğru değil. Başkaları ne söylerse söylesin bu davranışı yapmamalıyım." düşüncesi ile hareket edilmektedir (Akınal, 2013).

Ayrıca, yapılan araştırmalara göre, bir birey içinde bulunduğu evreden nadiren daha geri bir döneme gidebilmekte ve eğitim en fazla bir sonraki ahlaki döneme geçilmesini sağlayabilmektedir. Yine bir birey, ahlaki düşüncesi ve ahlaki davranışı bakımından farklı evrelerde olabilmekte ve ahlaki değer yargılarının gelişmesinde aile, çevre, okul ve dinin önemli rolleri bulunmaktadır (Başal, 2012).

3. AHLAKİ GELİŞİM KURAMI VE SOSYAL HİZMET

Ahlaki gelişim, insan gelişiminin önemli bir boyutudur. Bireylerin davranışlarını doğru bir şekilde yönlendirerek, hem kendilerine, hem de topluma fayda sağlayabilmeleri için temel ahlaki ilkeleri

içselleştirmiş olmaları gerekir. Hızla değişen ve zorlaşan yaşam koşullarının kaynaklık ettiği ahlaki yozlaşmanın olumsuzlukları, kendine pek çok sosyal sorunun nedenleri arasında yer bulmakta ve çözümünü noktasında da engel teşkil etmektedir. Dolayısıyla sosyal sorunların çözümüne odaklanan bir meslek olarak sosyal hizmet açısından, ahlaki gelişimin sağlıklı bir şekilde sürmesi ve üst seviyelere ulaşması oldukça önemlidir. Nitekim sosyal hizmet alanında, sıkça kullanılan 5395 sayılı kanunda korunma ihtiyacı olan çocuk tanımlanırken, ahlaki gelişimin tehlikede olma durumuna dikkat çekildiği görülmektedir.

Özellikle çocukluk döneminde ahlaki değerlerin çocuğa kazandırılmasında rol-model olan aile, ahlaki gelişim sürecinde ilk ve en önemli otorite kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. "Ebeveynler, çocukların sosyal dünyalarına uygun ve gelişimlerine yönelik akıl yürütme ve açıklamalarda bulunarak, çocukta daha olgun ahlaki düşüncenin gelişmesine katkı sağlamaktadır" (Judith ve diğ., 2010: 311). Yapılan araştırmalar, çeşitli nedenlerle aile bütünlüğünün bozulması sonucu düzenli ve sağlıklı bir aile ortamından uzak yetişen çocukların, yüksek oranda davranış problemleri sergilediklerini, bu çocukların gelişiminde ve topluma uyumunda ciddi sorunlar yaşanabildiğini ortaya koymaktadır (Temel, 1991 akt: Şengün, 2007). Bu doğrultuda, çeşitli nedenlerle dağılan ailelerden gelen çocukların yetiştirilmesinde büyük rol üstlenen sosyal hizmet uzmanları açısından, ahlaki gelişim dönemlerini bilmek ve çocukların kişilik gelişiminin bir parçası olarak ahlaki gelişimlerini yakından takip etmek, özellikle olumsuz yaşam deneyimlerinden gelen bu çocukların hayata kazandırılabilmesi açısından önem arz etmektedir. Ayrıca ahlaki gelişimde ailenin ilk ve temel otorite olduğu gerçeğinden hareketle, sağlıklı aile bütünlüğüne destek olmak üzere, sosyal hizmet uzmanlarının gerçekleştirdikleri evlilik öncesi eğitimler ve aile-boşanma süreci danışmanlığı hizmetlerinin, bu noktada önemli ve işlevsel olduğunu söylemek mümkündür.

"Diğer yandan eğitim, bireylere, olaylara daha geniş açıdan bakmayı, sorunların çözümünde, bilinen yolların ötesinde, başka çözüm yollarının olabileceğini öğretmektedir. Literatürde, genel olarak eğitim seviyesi arttıkça, anlamlı bir şekilde ahlaki muhakemenin de pozitif yönde arttığı savunulmaktadır" (Rest ve diğ., 1999 akt. Çoban ve Türer, 2014: 954). Bu açıdan, sosyal hizmet uzmanlarının çocukların eğitime devam etmesi için aldığı tedbirler, çocuk gelişimi- evlilik- boşanma vb. konularda düzenledikleri eğitim programları ve danışmanlıklar ile müracaatçılara verdikleri destekler, ahlaki gelişime ve bakış açısındaki genişlemeye yardımcı olarak sorunların çözümüne fayda sağlamaktadır.

Ahlaki değerlerin belirlenmesinde etkili olan faktörlerden bir diğeri ise sosyalleşme sürecidir. Çocuğun sosyalleşmesi için sağlanan imkânlar, farklı rollerde yer almasına ve böylece farklı bakış açıları kazanmasına destek vermektedir. Çocuğun aile ve toplum içindeki sosyal etkileşimlerinin artırılması, sosyal gruplara katılımının desteklenmesi ise ahlaki yargı yeteneğinin gelişmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Gültekin, 2008). Bu doğrultuda, sosyal hizmet uzmanlarının aile üyeleri ile kaynakları ve fırsatları bir araya getirerek sosyal işlevselliği arttırmaya yönelik çabaları, ahlaki yargı yeteneğinin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Verilen sosyo-ekonomik destekler ise hem çocukların aile ortamından kopmalarını engelleyici yanı, hem de çocukların sosyal hayata katılmalarını destekleyici yönüyle, ahlaki gelişim sürecine destek veren hizmetler olarak karşımıza çıkmaktadır.

"Sosyal-bilişsel kapasiteler, etkileşimde bulunduğumuz insanlar hakkında bizi bilgilendirerek, sosyal dünyayla etkileşimimize yardımcı olmaktadır. Bu kapasitelerin, başkalarının düşüncelerini ve duygularını anlamamızdaki rolü çok önemlidir" (Lane ve diğ., 2010: 871). Farklı bakış açıları, davranış kalıpları, anlama-anlamlandırma çabaları üzerinde ahlak gelişim düzeyinin önemli bir etkisi olduğu söylenebilir. Bu açıdan kişilerin sorun olarak tanımladıkları, çözüm olarak buldukları ya da kabul edebilecekleri durumlar, içinde buldukları ahlaki gelişim evresine göre değişiklik gösterebilmektedir. Değişim ajanları olarak sosyal hizmet uzmanları müdahalelerinin en başında sorunu anlamaya, müracaatçıyı tanımaya çalışır ve süreci müracaatçının bulunduğu noktadan başlatır. Müracaatçıyı anlamak için tanımak; sorun hakkında bir çerçeve oluşturabilmek için duruma müracaatçının gözünden bakabilmek gereklidir. Sonrasında, müracaatçı ile birlikte çözüm yolları keşfedilmek için de, yine müracaatçının bakış açısı, bulunduğu ahlak evresi, sosyo-ekonomik özellikleri gibi dinamiklerin farkında olmak önemlidir. Sosyal hizmet uzmanları uygulamaları sırasında, ahlak kurallarının altındaki değerleri ve ihtiyaçları görebilme başarıları oranında, çalıştıkları bireye, gruba ya da topluma farklı stratejiler önerebilecektir.

"Sosyal hizmet uzmanları müracaatçıları değerlendirirken insan gelişiminin beş boyutu olan fiziksel, duygusal, bilişsel, ahlaki ve sosyal boyutları göz önünde bulundurmaktadır. İnsan gelişiminin bu beş boyutunu değerlendirmede biogenetik faktörler, ailesel faktörler, kültürel faktörler, çevresel faktörler, kaynaklar ve fırsatlar, öz bakım kalıpları, gelişim ve sağlığın güncel göstergeleri şeklindeki düzeyleri göz önünde bulundurarak, çok boyutlu bir değerlendirme yapmaktadırlar" (Kılıç, 2018:6).

4. BİR VAKA ÖRNEĞİNİN KOHLBERG'İN AHLAKİ GELİŞİM KURAMINA GÖRE ANALİZ EDİLMESİ

Bu bölümde yer alan vakadaki kurgu gerçek olup, gizlilik ilkesi doğrultusunda isimler değiştirilmiştir. Vaka kapsamında, M.Y.'nin çocuk mahkemesinden gelen hırsızlık dosyası üzerine suçla sürüklenen çocuk M.Y. ve ailesi hakkında sosyal inceleme gerçekleştirilmiştir. M.Y. 14 yaşında bir erkek çocuğudur. Ortaokulu bitirdikten sonra eğitimine devam etmemiştir. Yaklaşık 2 yıldır sigara, 1 yıldır ise esrar kullanmaktadır. Z.Y. 9 yaşındadır ve M.Y.'nin kız kardeşidir. İlkokul 3. sınıfa devam etmektedir. Hırsızlık eyleminde ağabeyi ile birlikte hareket etmiştir. H.Y. İlkokul mezunudur. Uzun yol şoförüdür. M.Y. ve Z.Y.'nin babasıdır. İki yıl önce bir trafik kazasında vefat etmiştir. Ş.Y. 31 yaşındadır. İlkokul mezunudur. M.Y. ve Z.Y.'nin annesidir. Günlük işlere giderek ve eşinden kalan maaş ile ailenin geçimini sağlamaya çalışmaktadır. Aile sosyo-ekonomik açıdan düşük seviyede olan bir mahallede, betonarme bir gecekonduda kirada oturmaktadır.

Mahkemeye yansıyan olayın özeti şu şekildedir: M.Y. kardeşi Z.Y. ile işbirliği yaparak bir parkta oturan iki üniversite öğrencisinin fotoğraf makinasını ve telefonunu çalmıştır. Olayda önce Z.Y. kız öğrencilerin kendisini görebileceği bir noktada bilinçli olarak düşerek ağlamaya başlamış ve yardım istemiştir. İki üniversite öğrencisi yerlerinden hızla kalkarak Z.Y.'nin yanına gitmiş, o sırada öğrencilerden biri profesyonel fotoğraf makinasını, diğeri ise cep telefonunu masada bırakmıştır. Z.Y.'nin ağabeyi M.Y. masada bulunan cep telefonu ve fotoğraf makinasını hızla alarak, kardeşi ile bulaşacakları noktaya yönelmiştir. Z.Y. ise ağabeyinin uzaklaştığını görünce, ağlamayı bırakarak iyi olduğunu, artık canının yanmadığını söylemiş ve ağabeyi ile buluşmaya gitmiştir. Olayın arka planı sorgulandığında, M.Y.'nin kız kardeşi Z.Y.'ye bir planı olduğunu söylediği ve vaatlerde bulunarak, kardeşini bu plana ortak etmeye ikna ettiği öğrenilmiştir. Olay öğrencilerin şikâyeti ile açığa çıkmıştır.

Yapılan görüşmelerde elde edilen bilgiler şu şekildedir: Anne Ş.Y. 17 yaşındayken eşi ile kaçarak bir aile birlikteliği kurduğunu, bu nedenle ailelerinin kendilerini reddettiğini ve yaklaşık 10 yıldır aileleri ile görüşmediklerini, eşi ile uzaktan akraba olduklarını, evden kaçtıktan kısa süre sonra, aile üyelerinden gelen tehditler nedeniyle şehir değiştirdiklerini ve aileleriyle bağlantılarını kestiklerini, eşi ile arasında 10 yaş fark bulunduğunu, birlikte çok fazla zorluğun üstesinden geldiklerini, 18 yaşında ilk çocuğunu, 5 yıl sonra ise ikinci çocuğunu dünyaya getirdiğini, eşinin uzun yol şoförlüğü yaptığını ve iki yıl önce bir trafik kazasında vefat ettiğini, bu olay sonrasında çocukları ile tek başına kaldığını, daha önce hiçbir işte çalışmadığı ve eğitim düzeyi düşük olduğu için iş bulmakta çok zorlandığını, günlük işlere giderek geçim sağlamaya çalıştığını, çocuklarının babalarının ölümü sonrasında çok sarsıldıklarını, özellikle M.Y.'nin davranışlarının çok değiştiğini, çok hırçınlaştığını ve kendisini dinlememeye başladığını, okulda kavga çıkardığını, disiplin cezası aldığını ve 8. sınıfa bitirdikten sonra eğitimini yarıda bıraktığını, tüm ısrarlarına rağmen oğlunun okula devam etmediğini, ayrıca herhangi bir işte de çalışmadığını, olumsuz bir arkadaş çevresi edindiğini, 2 yıldır sigara, yaklaşık 1 yıldır ise esrar kullandığını, oğlunu defalarca doktora ya da polise götürmek istediğini, ancak oğlunun böyle bir şey yapması durumunda kaçacağını, kendini öldüreceğini söyleyerek, kendisine engel olduğunu, ayrıca defalarca bırakacağına dair yemin ettiğini ancak değişen bir şey olmadığını, yaşanan hırsızlık olayını duyduğunda çok üzülüğünü ve kızının böyle bir olaya dahil olmasına çok şaşırıldığını, oğluna pek fazla harçlık veremediğini ancak özellikle bir süredir oğlunun kendisinden sürekli para istediğini, oğlunun böyle bir davranışı madde alabilmek için yapmış olabileceğini, hırsızlık davranışını onaylamadığını, bu ülkede yasaların olduğunu ve oğlunun ceza alabileceğini, bu nedenle, kendisini çok üzgün ve çaresiz hissettiğini, kızının ise amacının ağabeyine yardım etmek olabileceğini belirtmiştir.

M.Y. babası vefat ettikten sonra hayatın çok zorlaştığını, ileriye yönelik herhangi bir hedefinin bulunmadığını, annesinin kendisini hiç anlamadığını, okulu kendi isteğiyle bıraktığını çünkü okuldaki arkadaş ve öğretmenleri ile anlaşamadığını, yaklaşık bir yıl önce arkadaş ortamında esrar kullanmaya başladığını, bir defa kullandıktan sonra yaklaşık 3 ay kullanmadığını, sonrasında tekrar denediğini, birkaç defa ise bonzai denediğini, bonzai içtiğinde kendini odanın bir köşesine sıkışmış gibi algıladığını ve kocaman bir örümceğin kendisine doğru geldiğini, çok korktuğunu- terlediğini hissettiğini, örümceğin kendisine ulaşmak üzere olduğunu ancak bir türlü arada kalan küçücük mesafeyi kapayamadığını, esrarı uyuşturucu olarak kabul etmediğini, bu maddenin sadece kendisini rahatlattığını, genelde bu maddeleri bir arkadaşının temin ettiğini, ancak bu kişinin yaklaşık 2 ay önce yakalandığını ve hapse girdiğini, madde temin etmek için paraya ihtiyaç duyduğunu, ayrıca arkadaşlarına borcunun da olduğunu, bu nedenle hırsızlık yaptığını, annesinin günlük işlere giderken genelde kardeşini de yanında götürdüğünü ancak Z.Y.'nin gitmek istemediğini, çok sıkıldığını, kendisinin gün içinde evde olmadığını ve annesinin Z.Y.'yi evde tek başına bırakmak istemediğini, Z.Y.'ye eğer kendisine bu planında yardım ederse ona telefon

alacağını ve o zaman evde tek başına kalabileceğini söylediğini ve kardeşinin bu nedenle kendisine yardım ettiğini, paraya ihtiyacı olduğu için böyle bir davranışta bulunduğunu, hırsızlık eyleminin yanlış olduğunu bildiğini, bu davranışı nedeniyle annesini çok üzdüğünü, annesinin belki kendisini hiç affetmeyeceğini, kardeşini böyle bir olaya dahil ettiği için çok pişman olduğunu ve onun zarar görmesinden korktuğunu, bu nedenle çok üzgün olduğunu ancak arkadaşlarına borcunu ödemezse ve madde alacak parayı bulamazsa onlarla görüşemeyeceğini, gruptan atılacağını, ayrıca üniversite öğrencilerinin birinin arabası olduğunu, yani zengin olduklarını ve bu nedenle çaldıkları şeylerin onlar için çok önemli olmadığını, yenisini alabileceklerini ifade etmiştir. Z.Y. ise ağabeyine yardım etmesinin nedenini; telefon almak ve annesi ile işe gitmek zorunda olmamak olarak belirtmiş; ağabeyinin fotoğraf makinası ve telefonu izinsiz almasının ve kendisinin bu olayda ona yardım etmesinin doğru olmadığını, ceza almaktan korktuğunu söylemiştir.

Vakanın Kohlberg'in Ahlaki Gelişim Kuramına Göre Analizi: Anne Ş.Y.'nin olaya verdiği tepkiler yorumlandığında; oğlunun hırsızlık davranışını onaylamadığını, bu ülkede yasaların olduğunu ve oğlunun ceza alabileceğini, bu nedenle kendisini çok üzgün ve çaresiz hissettiğini belirttiği ifadeleri değerlendirilerek, Ş.Y.'nin Kohlberg'in ahlaki gelişim düzeylerinden ikincisinde (geleneksel düzeyde), "toplumsal yasa ve düzen eğilimi" denilen 4. evrede yer aldığını söylemek mümkündür. Ayrıca kızının bu olayda yer almasının nedeninin ağabeyine yardım etmek olabileceğine yönelik ifadeleri ise yine ahlaki gelişim düzeylerinin ikincisine "iyi çocuk ya da kişiler arası uyum eğilimi" denilen 3.evreye işaret etmektedir.

M.Y.'nin yaptığı davranışın nedenlerini açıklama şekli yorumlandığında; hırsızlık eyleminin yanlış olduğunu bildiği, bu davranışı nedeniyle annesini çok üzdüğü, annesinin belki kendisini hiç affetmeyeceği, kardeşini böyle bir olaya dâhil ettiği için çok pişman olduğu ve onun zarar görmesinden korktuğu, bu nedenle çok üzgün olduğu ancak arkadaşlarına borcunu ödemezse ve madde alacak parayı bulamazsa onlarla görüşemeyeceği, gruptan atılacağı, ayrıca üniversite öğrencilerinin birinin arabası olduğu, yani zengin oldukları ve bu nedenle çaldıkları şeylerin onlar için çok önemli olmadığı, yenisini alabileceklerine yönelik ifadeleri değerlendirilerek, M.Y.'nin Kohlberg'in ahlaki gelişim düzeylerinden ikincisinde (geleneksel düzeyde), "iyi çocuk ya da kişiler arası uyum eğilimi" denilen 3.evrede olduğu söylenebilir. Ayrıca M.Y.'nin hırsızlık davranışını meşrulaştırmak için öne sürdüğü nedenler irdelendiğinde Kohlberg'in "kendi içinde veya kişiler arası uyuma ulaşma amacıyla meşrulaştırma" şeklinde belirttiği yola başvurduğu anlaşılmaktadır. Z.Y.'nin ifadeleri yorumlandığında ise, Kohlberg'in ahlaki gelişim düzeylerinden birincisinde (Gelenek Öncesi Düzey) olduğu görülmektedir. Z.Y.'nin ceza almaktan korkması 1.evreye (itaat ve ceza eğilimi), ağabeyine yardım etmesi karşılığında telefonunun olacağını ve annesi ile işe gitmek zorunda olmayacağını belirtmesi ise 2.evreye (bireycilik ve çıkarıcı amaçlar eğilimi) işaret etmektedir. Ayrıca Z.Y.'nin bu davranışını meşrulaştırmak için öne sürdüğü nedenler irdelendiğinde Kohlberg'in "kararın maddi sonuçlarına göre meşrulaştırma" şeklinde belirttiği yola başvurduğu anlaşılmaktadır.

Sosyal hizmet uzmanı vaka kapsamında; 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun 5-1(a) maddesinde belirtilen "Çocuğun bakımından sorumlu olan kimselere çocuk yetiştirme konusunda; çocuklara da eğitim ve gelişimleri ile ilgili sorunlarının çözümünde yol göstermeye yönelik olarak Danışmanlık Tedbiri verilebilir." ifadesi gereğince, anne Ş.Y.'ye çocuk yetiştirme konusunda; M.Y.'ye eğitimine devam etme isteğini oluşturma, ileriye yönelik hedefler belirleme, işlediği fiilin hukuki ve toplumsal sonuçlarına yönelik olarak bilinç düzeyini ve ahlaki gelişimini artırma konularında; Z.Y.'ye ise okula ve hedeflerine olan bağlılığı artırma, hırsızlık eyleminin hukuki ve toplumsal sonuçlarını anlama ve kavrama, bilinç düzeyini ve ahlaki gelişimini artırma konularında rehberlik yapılması ve aile üyelerinin yaşadıkları olumsuz durumların etkilerini atlatabilmelerinde destek olunmasına yönelik Danışmanlık Tedbiri verilmesini; 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun 5-1(b) maddesinde belirtilen "Çocuğun bir eğitim kurumuna gündüzlü veya yatılı olarak devamına; iş ve meslek edinmesi amacıyla bir meslek veya sanat edinme kursuna gitmesine veya meslek sahibi bir ustanın yanına yahut kamuya ya da özel sektöre ait işyerlerine yönelik olarak Eğitim Tedbiri verilebilir." ifadesi gereğince, M.Y.'nin eğitimine devam etmesi için Eğitim Tedbiri verilmesini; 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun 5-1(d) maddesinde belirtilen "Çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması ve tedavisi için gerekli geçici veya sürekli tıbbi bakım ve rehabilitasyonuna, bağımlılık yapan maddeleri kullananların tedavilerinin yapılmasına, yönelik olarak Sağlık Tedbiri verilebilir." ifadesi gereğince, M.Y.'nin madde bağımlılığının tedavisi için Sağlık Tedbiri verilmesini; bu tedbirlere ek olarak ailenin, yaşadığı maddi sorunlarını aşabilmesi ve hayat standartlarının bir ölçüde yükseltilerek, kendi kendisine yeterli duruma gelebilmesine destek olmak amacıyla, Sosyal ve Ekonomik Destek(SED) ile desteklenmesini; uygun bulmuştur. Ayrıca sosyal hizmet uzmanı; aile üyelerinden anne Ş.Y.'nin halk eğitim kurslarından birine yazılarak bir meslek edinmesini, çocuklar Z.Y. ve M.Y.'nin Gençlik ve Spor Bakanlığı'nun ücretsiz spor kurslarından birine yazılarak bir hobi edinmelerini ve yeni bir arkadaş

çevresi oluşturmalarını destekleyerek, aileyi kaynak ve fırsatlarla bir araya getirmiş ve sosyal işlevselliği arttırma yolu ile gelişimlerine katkı sağlamıştır.

SONUÇ

Tarihsel süreç incelendiğinde; ahlaki gelişim, ahlaki davranış ve yargıların, çok eski zamanlardan bu yana, pek çok farklı alanda, üzerinde yapılan araştırmalar ve değerlendirmeler ile önemli bir yer teşkil ettiğini söylemek mümkündür. Bu süreçte, ahlak kavramının tanımlanması ve ölçülmesi konusunda farklı görüşler ortaya çıkmıştır; ancak her koşulda bu farklılıkların ortak yanı, ahlaklı bir toplumun oluşması ve toplumsal düzenin sağlıklı ve uyumlu bir şekilde devam ettirilebilmesi olmuştur. Çünkü ahlak; sahip olduğu işlevler ile önemli bir düzenleyici güçtür ve bu durum, her geçen gün daha da karmaşıklaşan dünya düzeninde gerçekliğini korumaktadır.

Bilim adamları, oluşturdukları ahlaki gelişim kuramları ile insan gelişiminin ahlaki boyutu konusunda önemli tespitler ortaya koymuş ve dolayısıyla karmaşık bir varlık olan insanı daha iyi anlayabilmemize yardımcı olmuşlardır. Ahlaki gelişim kuramlarından en çok kabul gören ve önde gelenlerinin, Piaget ve Kohlberg'in kuramları olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda, makaledeki vaka analizi de Kohlberg'in kuramı çerçevesinde ele alınmaya çalışılmıştır.

Ahlaki gelişim ile sosyal hizmet alanı arasında üç temel noktada ilişki kurmak mümkündür. İlk olarak, hızla değişen-karmaşıklaşan ve zorlaşan yaşam koşullarının kaynaklık ettiği ahlaki yozlaşma, pek çok sosyal sorunun nedenleri arasında yer almakta ve çözümü noktasında da engel teşkil etmektedir. Dolayısıyla, sosyal sorunların çözümüne odaklanan bir meslek olarak sosyal hizmet açısından, ahlaki gelişimin sağlıklı bir şekilde sürmesi ve üst seviyelere ulaşması oldukça önemlidir.

İkinci olarak, çocuk koruma sistemi, sosyal hizmetin çok hassas ve önemli bir alanını oluşturmaktadır. Bu kapsamda; sosyal hizmet uzmanlarının, bir çocuğun korunma ihtiyacı içinde olup olmadığına yönelik yapacağı değerlendirmede, göz önüne alması gereken boyutlardan biri, çocuğun ahlaki gelişiminin tehlikede olup olmadığıdır. Diğer yandan, sosyal hizmet uzmanları, koruma ve bakım altında bulunan ve çeşitli sebeplerle sağlıklı- güçlü ve mutlu bir aile sistemi içinde yetişmeye imkân bulamayan çocuklarla mesleki çalışmalar yürütmektedir. Bu doğrultuda, olumsuz deneyimlerden gelen ve güçlü bir psiko-sosyal desteğe ihtiyaç duyan bu çocukların gelişiminde önemli görevler üstlenmekte, ahlaki gelişim de bu açıdan ihmal edilemeyecek bir boyut olarak karşımıza çıkmaktadır.

Son olarak ise; sosyal hizmet uzmanları, müracaatçıları değerlendirirken fiziksel, duygusal, bilişsel, ahlaki ve sosyal boyutları göz önünde bulundurmaları zorundadır. Bir güçlendirme ve sorun çözme mesleği olan sosyal hizmet için en başta insanı anlamak önemlidir. Müracaatçıyı anlamak için tanımak; sorun hakkında bir çerçeve oluşturabilmek için duruma müracaatçının gözünden bakabilmek gerekir. Bu nedenle, değişim ajanları olarak sosyal hizmet uzmanları, müdahalelerinin en başında müracaatçıyı tanımaya, sorunu anlamaya çalışır ve süreci müracaatçının bulunduğu noktadan başlatır. Müracaatçı ile birlikte çözüm yolları keşfedilmek için müracaatçının bakış açısı, taşıdığı ahlak anlayışı, sosyo-ekonomik özellikleri gibi dinamiklerin farkında olmak önemlidir. Farklı bakış açıları, davranış kalıpları, anlama-anlamlandırma çabaları üzerinde ahlak gelişim düzeyinin önemli bir etkisi vardır. Bu açıdan kişilerin sorun olarak tanımladıkları, çözüm olarak kabul edebilecekleri durumlar, sahip oldukları ahlak anlayışına göre değişiklik gösterebilmektedir. Bu realite bağlamında denilebilir ki; sosyal hizmet uzmanları, müracaatçıyı tanıyıp anlama, sahip olduğu değerleri ve ihtiyaçları onun durduğu noktadan görebilme ve müracaatçıya rağmen değil; müracaatçı ile birlikte çözüm için çalışabilme düzeylerine paralel olarak, uygun çözüm stratejileri geliştirip mesleki müdahalelerinde gerçek bir başarı sağlayabileceklerdir.

KAYNAKÇA

- Acuner, H. Yusuf (2004). *14-18 Yaş Arası Gençlerde Ahlaki Yargı Gelişimi ve Ahlak Eğitimi*. Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Ahlak Gelişimi (03.04.2018). *Araştırma Serisi No: 180*. http://psikiyatricsosyalhizmet.com/wp-content/uploads/2010/02/ahlak_gelisimi.pdf
- Akınal, Beyza (2013). *Aile Ortamı Dışında Yetişen Çocuklarda Ahlaki Gelişim (Gaziantep Örnekleme)*, Yüksek Lisan Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Başal, H. .Asude (2012). *Gelişim ve Psikoloji (Nasıl Mutlu ve Başarılı Bir Çocuk Yetiştirebiliriz?)*. Genişletilmiş 5. Baskı, Bursa: Ekin Yayınları.
- Çiftçi, Muhammed (2008). *Disiplin Cezası Alan ve Almayan Lise Öğrencilerinin Ahlaki Yargı Yetenekleri Bilişsel Çarpıtmaları ve Empatik Becerilerinin Karşılaştırılması*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Çoban, G. İpek ve Türer, Sinem (2014). Ahlaki Gelişim ve Hemsirelik. *Gümüüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3 (3): 948-958.
- Ekşi, Halil (2006). Bilişsel Ahlak Gelişimi Kuramı: Kohlberg ve Sonrası. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6 (1): 30-31.
- Ersoy, N. Müge (1997). *Adalet Alanında Çalışan ve Bu Konuda Eğitim Görenlerin Ahlaki Gelişim Evrelerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Güler, Meltem (2010). Sosyal Psikoloji Bakış Açısından Çocuk ve Ergenlerde Suçlu Davranış Gelişimi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 89: 355-372.
- Gültekin, Filiz (2008). *Psikoloji, Rehberlik ve Psikolojik Danışma, Sosyal Hizmet Öğrencilerinde Üniversite Eğitiminin Ahlaki Yargı Yeteneğine Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gümüş, Esra (2015). *Kohlberg'in Ahlaki Gelişim Kuramına Göre Ortaokul Öğrencilerinin Ahlaki Gelişim Düzeyi ile Cinsiyet Rollerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Judith G. Smetana (2010) The Role of Parents in Moral Development: A social domain analysis. *Journal of Moral Education*, 28:3, 311-321.
- Kılıç, Esra (04.04.2018). *Okul Sosyal Hizmeti*. Atatürk Üniversitesi Yanını, <https://yadi.sk/i/DevdIx53MuSEm>
- Lane, Jonathan D., Wellman, Henry M., Olson, Sheryl L., LaBounty Jennifer, & Kerr, David C. (2010). Theory of Mind and Emotion Understanding Predict Moral Development in Early Childhood. *The British Journal of Developmental Psychology*, 28 (4): 871- 889.
- Marçıl, Burcu (2012). *Öğrenci Ahlakı Açısından Cinsiyet Farklılıkları: Kadınlar Daha Mı Ahlaklıdır?*. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2013). *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, Ahlak Gelişimi*. Ankara.
- Naito, Takashi (08.04.2018). *The Encyclopedia of Cross-Cultural Psychology*. Kenneth D. Keith (Ed.) New York: Wiley (published in 2013, pp. 891-897). https://www.researchgate.net/publication/301678784_Moral_Development
- Onur, Bekir (2006). *Gelişim Psikolojisi (Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm)*. 7. Baskı, Ankara: İmge Kitapevi.
- Power, F. Clark (08.04.2018). [İnternet Veri Tabanı] *Moral Development. Encyclopedia of Human Behavior: Second Edition*. (published in 2012, pp. 637-643). https://www.researchgate.net/publication/323814398_Moral_Development
- Şengün, Mustafa (2007). Ahlak Gelişimin Psiko-sosyal Dinamikleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23: 204-217.
- Şengün, Mustafa (2008). *Lise Öğrencilerinin Ahlakı Olgunluk Düzeylerinin Bazı Kişisel Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Türk Dil Kurumu (02.04.2018). *Güncel Türkçe Sözlük*. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime= AHLAK